

Smíření jako křesťanský paradox u apoštola Pavla

Ladislav Heryán

Úvod

Smířením, jakožto důležitým pavlovským pojmem, bychom se mohli samozřejmě zabývat v různých souvislostech a aspektech. Cílem této přednášky je však za pomoci některých Pavlových textů především ukázat paradoxní charakter křesťanského smíření.

Slovo „smíření“ (katallagh,) resp. „smířit“ (katalla,ssw) se v Novém zákoně vyskytuje pouze v autentických Pavlových listech (4x jméno, 6x sloveso), složeninu avpokatalla,ssw najdeme 3x v listech deuteropavlovských.

katalla,ssw je složeninou kata + avlla,ssw, kde avlla,ssw v NZ řečtině znamená „změnit“. katalla,ssw v původní klasické řečtině znamenalo „vyměnit“ – vyměnit nepřátelství, hněv nebo válku za přátelství, lásku nebo mír, a tak označovalo smíření v lidské nebo politické oblasti; v náboženském slova smyslu se vůbec nepoužívalo.

U řecky hovořících Židů se však katalla,ssw začalo používat pro vztah Boha k jeho lidu (2Mak 1,5; 5,20; 7,33; 8,29), kde iniciativa pro smíření s Bohem má začít od člověka. Naši přednášku jsme nazvali „Smíření jako křesťanský paradox“ proto, že v novozákonním smíření jde o něco zcela jiného a nového.

Než se začneme zabývat paradoxním konceptem smíření u Pavla, krátce se vrátíme k evangeliu (třebaže evangelium jako literární spis vzniklo až daleko po Pavlových autentických listech, a třebaže se zde slovo katallagh, resp. katalla,ssw vůbec neobjeví).

1. Smíření v evangeliu

1.1 Ježíšova slova

Ježíš ve svých podobenstvích popisuje Boha jako někoho nekonečně benevolentního, jehož dary v první řadě vůbec nesouvisí s lidským výkonem. Ježíšova nabídka spásy jako ústřední bod jeho hlásání radostné zvěsti „celníkům a hříšníkům“ se děje bez ohledu na náboženské a sociální rozlišování trestané zákonem. Prohlašuje smíření všech s Bohem a stolováním s celníky a hříšníky ukazuje, že se smíření stává sociální skutečností. Ilustrují to např. tato podobenství:

a) podobenství o marnotratném synu (Lk 15,11-32)

Ježíš jí a pije s celníky a hříšníky (15,1-2). Třetí ze série jeho repliky vyčítajícím farizeům a zákoníkům je podobenství, ve kterém otec zcela nepochopitelně vychází mladšímu synovi vstříc a strojí hostinu, aniž od něj vyžaduje jakékoli zadostiučinění.

b) podobenství a farizei a celníkovi (Lk 18,10-14)

Celník odchází z chrámu zpět do svého problematického života, třebaže se podle mého názoru nezdá, že by jej byl schopen nějak změnit (jeho zaměstnání ho příliš před farizejem diskreditovalo). Z farizejova pohledu odchází zcela nepochopitelně ospravedlněn.

c) podobenství o nemilosrdném služebníkovi (Mt 18,23-25)

Špatnému služebníkovi je zcela nepochopitelně odpuštěna astronomická cifra peněz, aniž by musel dluh jakkoli nahradit.

d) podobenství o dělnících na vinici (Mt 20,1-15)

Pán vinice zcela nepochopitelně velkoryse dává i těm, kdo přicházejí pracovat jako poslední.

Všechny tyto pasáže v sobě skrývají něco, co nás zneklidňuje, ba dráždí a přičí se normálnímu pojetí lidských vztahů. Možná bychom mohli říci, že všechna tato řešení jsou „nespravedlivá“ minimálně vůči ostatním zúčastněným. Zároveň pak Bůh, který je v kontextu Ježíšových vyprávění v některé z postav nebo v pozadí přítomen, vždy jakoby něco „tratil“. Všechna čtyři vyprávění jsou v daném řádu něčím naprosto novým a jejich dalším společným rysem je skutečnost, že umožňují nový začátek nebo nový strhující pohled na věci.

1.2 Ježíšův život

Ježíšovu smrt by stěží mohlo zapříčinit něco jiného než kolize se zákonem. Ježíš to ví a tedy vědomě přijímá následky svého jednání; jeho smrt se zde jeví jako jeho vlastní cesta smíření. Ježíš jakoby vědomě porušoval zákon (např. sobota, půst), což v Markově evangeliu poprvé zavádí myšlenku na jeho odstranění (Mk 3,6).

1.3 Závěr

Na tomto místě lze předeslat, že v Ježíšových slovech se skrývají koncepty, které bude Pavel tematizovat teologicky jako „smíření Boha se sebou samým“ a jako „nové stvoření“; na Ježíšovu smrt se bude dívat Ježíšovým očima a Boha bude chápat stejně jako jej chápal Ježíš. Právě na této bázi pak bude formulovat své „zvěstování tohoto smíření“ (2K 5,19).

2. Smíření u apoštola Pavla

Podstatným Pavlovým textem vyjadřujícím paradox smíření, je 2K 5,18-19.

2.1 Text

V Ekumenickém překladu (EP) text zní takto:

¹⁸*To všechno je z Boha, který nás smířil sám se sebou* (katalla,xantoj h`ma/j e`autw/|) *skrze Krista a pověřil nás, abychom sloužili tomuto smíření* (do,ntoj h`mi/n th.n diakoni,an th/j katallagh/j). <sup>19</sup>*Neboť v Kristu Bůh usmířil svět se sebou* (w`j o[ti qeo.j h=n evn Cristw/| ko,smon katalla,sswn e`autw/|). *Nepočítá lidem jejich provinění a nám uložil zvěstovat toto smíření* (mh. logizo,menoj auctoi/j ta. paraptw,mata auctw/n kai. qe,menoj evn h`mi/n to.n lo,gon th/j katallagh/j) (2K 5,18-19).

(Celý řecký text: ¹⁸ta. de. pa,nta evk tou/ qeou/ tou/ katalla,xantoj h`ma/j e`autw/| dia. Cristou/ kai. do,ntoj h`mi/n th.n diakoni,an th/j katallagh/j) (<sup>19</sup> w`j o[ti qeo.j h=n evn Cristw/| ko,smon katalla,sswn e`autw/|) (mh. logizo,menoj auctoi/j ta. paraptw,mata auctw/n kai. qe,menoj evn h`mi/n to.n lo,gon th/j katallagh/j)

2.1 Kontext a skladba vv.18-19

Kontextem tohoto textu je dlouhá Pavlova řeč o apoštolské službě, kterou započal v 2,14. V polemickém kontextu proti lžiapoštolům, nabourávajících korintskou komunitu, Pavel poukazuje na apoštoly jako „služebníky nové smlouvy“ (3,6) a jejich „službu Ducha“ (3,8) a „spravedlnosti“ (3,9). Nyní je jeho komentář uzavřen poukazem na *službu smíření* (v.18) a *slovo smíření* (v.19c), které Bůh ustanovil v celé komunitě věřících.

Pavel ve vv. 18-19 navazuje na to, co řekl ve vv. 14-15 (¹⁴*Vždyť nás má ve své moci láska Kristova - nás, kteří jsme pochopili, že jeden zemřel za všechny, a že tedy všichni zemřeli;* ¹⁵*a*

za všechny zemřel proto, aby ti, kteří jsou naživu, nežili už sami sobě, nýbrž tomu, kdo za ně zemřel i vstal.), kde cituje krédo o Kristově smrti.

Praktickým důsledkem tohoto „bytí v moci Kristovy lásky“, který za všechny zemřel, je tedy „nežít sami sobě“, nýbrž Kristu, což konkrétně vyjadřuje skutečnost popisovaná ve v.16: *A tak od nynějška už nikoho neposuzujeme podle lidských měřítek. Ačkoli jsme dříve viděli Krista po lidsku, nyní ho už takto neznáme.* Verš 17 tuto situaci rekapituluje takto: *Kdo je v Kristu, je nové stvoření.*

Řecký text odhaluje paralelismus Pavlova myšlení (EP jej poněkud zakrývá).

Proběhněme nyní blízký kontext ještě jednou, nyní nad řeckým textem:

v. 16: {Wste h`mei/j avpo. tou/ nu/n ouvde,na oi;damen kata. sa,rka\ eiv kai. evgnw,kamen kata. sa,rka Cristo,n(avlla. nu/n ouvke,ti ginw,skomenÅ ({Wste je důsledkem bytí v Kristově lásce); v.17 začíná dalším w[ste, jakoby Pavel chtěl z předchozího vyvodit další důsledek, příp. jakoby chtěl dříve řečené znovu upřesnit:

v. 17: w[ste ei; tij evn Cristw/| (kainh. kti,sij\ ta. avrcai/a parh/lqen(ivdou. ge,gonen kaina,\.
V. 18 je připojen vysvětlující spojkou de, ve výrazu ta. de. pa,nta: ta. de. pa,nta evk tou/ qeou/ tou/ katalla,xantoj h`ma/j e`autw/| dia. Cristou/ kai. do,ntoj h`mi/n th.n diakoni,an th/j katallagh/j.

Obsah veršů 18-19 je pak uspořádán do paralely:

¹⁸ta. de. pa,nta evk tou/ qeou/ tou/ katalla,xantoj h`ma/j e`autw/| dia. Cristou/ (A1)

kai. do,ntoj h`mi/n th.n diakoni,an th/j katallagh/j((B)

¹⁹w`j o[ti qeo.j h=n evn Cristw/| ko,smon katalla,sswn e`autw/| (mh. logizo,menoj auvtou/j ta. paraptw,mata auvtw/n (A2)

kai. qe,menoj evn h`mi/n to.n lo,gon th/j katallagh/j (B2).

Pavlov paralelismus je chtěný, jak prozrazuje výraz w`j o[ti uvozující v. 19.

2.2 Stručný rozbor vv. 18-19

Podle v. 19 (w`j o[ti qeo.j h=n evn Cristw/| ko,smon katalla,sswn e`autw/| (mh. logizo,menoj auvtou/j ta. paraptw,mata auvtw/n kai. qe,menoj evn h`mi/n to.n lo,gon th/j katallagh/j):

(a) Bůh usmířil svět se sebou

(b) činovníkem tohoto usmíření byl Kristus

(c) smíření znamená nepočítání provinění těm, kteří je způsobili

Smíření bylo již v raně křesťanské církvi důležitým tématem. 2 Makabejská je jedním z mála míst, kde se téma objevuje jako náboženská aplikace helénistického judaismu. Bůh je však zde objektem smíření, nikoli jeho tvůrcem; je tím, koho je třeba usmířit. To předpokládá, že se sice spravedlivě rozhněval pro zlo svého lidu (7,33), ale protože je milosrdný (8,29), může své nepřátelství odložit a smířit se s těmi, kdo ho prosí (1,4-5).

Na tomto pozadí se tvrzení, že „Bůh usmířil svět se sebou“ (v.19a), jeví jako velice silné.

Nejedná se zde o usmíření Boha ze strany člověka, ale o usmíření *Boha Bohu*, Boha ze strany Boha. Třebaže se myšlenka o usmíření Boha objevuje v pozdějších křesťanských spisech (např. 1 Clem), nejstarší křesťanská tradice (v.19a) i její nejstarší křesťanské aplikace (2K 5,18.19c.20b; Ř 5,10-11; 11,15; Ef 2,16; Ko 1,20.22) zdůrazňují Boží iniciativu v *smíření světa se sebou*. Tato iniciativa byla primárně chápána jako odpuštění hříchů, kdy Bůh *nepočítá lidem jejich provinění* a předpokládá substituční pojmání Kristovy smrti. Hříchy jiných byly připočteny jemu a on zemřel místo nich.

Jak Pavel sám tyto raně křesťanské tradice interpretuje?

Je-li 19ab (qeo.j h=n evn Cristw/| ko,smon katalla,sswn e`autw/|( mh. logizo,menoj auvtou/j ta. paraptw,mata auvtw/n) tradiční citovanou formulí, pak Pavlovo vlastní pochopení této tradice vidíme ve vv.18 (ta. de. pa,nta evk tou/ qeou/ tou/ katalla,xantoj h`ma/j e`autw/| dia. Cristou/ kai. do,ntoj h`mi/n th.n diakoni,an th/j katallagh/j) a 19c (kai. qe,menoj evn h`mi/n to.n lo,gon th/j katallagh/j).

Je tedy zřejmé, že Pavel identifikuje smíření s *novým stvořením* (v. 17a). Slova „to všechno“ (ta. de. pa,nta, v.18a) se vztahují především k „novým věcem“, implicitně neseným v „novém stvoření“ (v.17). Nové stvoření je nový řád, ve kterém panuje Kristova láska (v.14).

V plném souhlasu s tradicí pak Pavel chápe smíření jako Boží dílo. Bůh je autorem, nikoli předmětem smíření: *Bůh nás smířil sám se sebou skrze Krista* (18b). Pavel používá osobního zájmena *nás* namísto *svět* (19a), což je antropologickou interpretací tradice. Tak jako je tomu v bezprostředně předchozích verších, myslí se zde všichni věřící, ne jenom apoštolové. Pavel rovněž interpretuje tradici, když místo *v Kristu* (v.19) píše *skrze Krista* (v.18), tedy skrze Kristovu smrt (tak jako ve vv.14-15).

Podobně tomu bude v další velké pasáži o smíření v Ř 5,6-11.

Zde smíření, které se děje skrze Kristovu smrt, neznamená pouze překonání nepřátelství mezi Bohem a jeho lidem, ale také překonání jejich slabosti, bezbožnosti a hříchu. Krátce řečeno, tato transformace celé jejich situace je *novým stvořením*, podobně jako v 2K 5,17. To, že se to stalo skrze Kristovu smrt znamená, že je zakořeněno v Boží lásce, která je zároveň darem i požadavkem (2K 5,14; Ř 5,8). Pojem *smíření* mnohem více než pojem *ospravedlnění*, s kterým je úzce svázán (Ř 5,9-10), zdůrazňuje, že Boží moc je zejména mocí jeho lásky.

Pavel dále rozvíjí tradici citovanou v 19ab, když jako integrální součástí smíření zahrnuje i Bohem udělenou *službu smíření* (18c). To znamená, že služba „nepřináší“ smíření, ale existuje jedině proto, že se smíření již stalo. Slovo „nás“ (18c) říká, že se služba smíření nevztahuje jen na apoštolů, ale na celou křesťanskou komunitu. Pavlův pohled na apoštolát je zde širší než byl na začátku 2,14nn. Tam jeho odkaz na služebníky nové smlouvy (3,6), službu Ducha (3,8) a službu spravedlnosti (3,9) pomáhaly definovat charakter a odpovědnost křesťanského apoštolátu. Zde jeho odkaz na *službu smíření* pomáhá definovat odpovědnost celé komunity víry jakožto smířené s Bohem a jsoucí pod zákonem Kristovy lásky.

Ve v.19c, který následuje citaci o Božím smíření v Kristu, Pavel dodává, že *Bůh nám uložil zvěstovat toto smíření* (qe,menoj evn h`mi/n to.n lo,gon th/j katallagh/j), doslova *položiv mezi námi slovo smíření*. Pavel zde „slovem smíření“ rozumí nové prohlášení a zdůraznění toho, co řekl v 19ab. V tomto případě by Boží ustanovení *slova smíření* bylo především událostí smíření samotnou, jak to říká Pavlem citovaná tradice v 19ab i jeho vlastní slova v 18b. Toto *slovo smíření* je tedy Boží slovo, evangelium, a nemělo by být v prvé řadě identifikováno s církevním „poselstvím o smíření“. Podobně jako prorok (Iz 55,10-11), Pavel podle svého zvyku spojuje Boží slovo (2,17; 4,2 atd.) s Boží život dávající mocí (Flp 2,16), které vykoná to, co Bůh zamýšlel. Apoštol vidí tuto „moc ke spáse“ (Ř 1,16) činnou především v Kristově smrti, ve skutku smiřující lásky (2K 5,14; Ř 5,8-11), a z tohoto důvodu lze říci, že *slovo smíření* není ničím jiným než *slovem o kříži* (1K 1,17-18). Když Pavel píše nyní o jeho ustanovení v komunitě víry, píše ještě jednou o *Kristově lásce*, skrze kterou je komunita ustanovena a vedena (2K 5,14a).

Pavlovi žáci z jeho učení vyvodili ještě další důsledky (Ko 1,20; Ef 2,11-22); na tomto místě se jimi však nebudeme podrobněji zabývat.

3. Závěr

V názvu této eseje jsem smíření nazval „křesťanským paradoxem“. Není snad paradoxní to, že „Bůh nás smířil se sebou“ a že „Kristus zemřel za nás, když jsme byli ještě hříšníci“?

Pavlovo smíření je jednou z dalších variací jeho učení o milosti, daleko přesahující přestoupení. Je nabídkou. Právě pro svůj aspekt „milosti“ však i požadavek z této nabídky vycházející zůstává pozváním na cestu, nikoli „zákonem“.

Vraťme se tedy nakonec zpět do evangelia. Smíření jako požadavek na člověka se nakonec jeví jako onen moment překročení sebe sama, kdy člověk dokáže ztrácet, i když je v právu (Mt 5,43-48); onen moment vstupu do tmy, který je tak vzdálený myšlení tohoto světa a je v jeho očích skutečným bláznovstvím, v očích křesťanových však „moudrostí kříže“; onen moment všepřesahující velkorysosti; onen moment „stejného smýšlení jaké bylo v Ježíši Kristu“ (Flp 2,5).

Anglický název:

Reconciliation as Christian Paradox in Apostle Paul

Klíčová slova:

Reconciliation

Paradox

Paul

Abstrakt:

The reality of Christian reconciliation is a paradox, because of its apparently abnormal character. Jesus never uses the term “reconciliation”, but he describes the fact in some of his parables (L 15:11-32; Mt 20:1-15 etc.). Even his death we can see as reconciliation. The common feature of both parables and Jesus’ death is something we can feel “unjust”.

Apostle Paul elaborated this theme in a theological form in Rom 5:6-11 and especially in 2Co 5:18-19. The most striking element of Christian reconciliation is a fact that a human does not reconcile himself to God (as in 2Mac 1:5; 5:20 etc.), but God reconcile himself to human (2Co 5:18). This reconciliation is in the meantime a new creation (2Co 5:17), which enables human to live in a new style of life according to Christ (Phil 2:5; Mt 5:43-48).

Hlavní konzultovaná literatura:

V. P. FURNISH, *II Corinthians*. A New Translation with Introduction and Commentary. The Anchor Bible 32A. Doubleday: New York 1984

H. MERKEL H., katalla,ssw in H. BALZ, G. SCHNEIDER (eds.), *Exegetical Dictionary of the New Testament*, II, Eerdmans: Grand Rapids 1991, ss. 261-263